

Bálint Andrea • Oroszlán Anikó
Pethőné Nagy Csilla • Szakács Emília

IRODALOM

*Emelt szintű érettségire
készülőknek*

11

A könyvet írta: **Bálint Andrea** • mesterpedagógus, szakvezető tanár

Dr. Oroszlán Anikó • középiskolai tanár

Pethőné Nagy Csilla • érdekes tankönyvíró, mesterpedagógus, szakvezető tanár

Szakács Emília • mesterpedagógus, irodalomterapeuta

Lektorálta: **Maul Borbála** • mesterpedagógus, minősítő szakértő

Szerkesztők: **Matyelka Tímea**
Solymosy Boglárka

Borítóterv: **Szőke András**

Tipográfia: **Reményfy Tamás**

Műszaki szerkesztő: **Katona Csaba, Reményfy Tamás**

Nyelvi lektor: **Kiss Katalin, Kúti Gergő, Varró Sándor**

Fotók: Alamy; Diafilmgyártó Kft.; Ercsey Zsolt; Hungart; Kecskeméti Katona József Nemzeti Színház; Magyar Képregénytörténeti Egyesület; Magyar Nemzeti Galéria; MTVA Archívum; Nagyházi Galéria; Nemzeti Filmintézet; OSZK; Pesti Magyar Színház; Petőfi Irodalmi Múzeum; shutterstock.com; Szent István Király Múzeum (Székesfehérvár); Tomcsa Sándor Színház (Székelyudvarhely); Tristan Jeanne-Valès; Wikipedia

Külön köszönetünket fejezzük ki az alábbi személyeknek és intézményeknek a kötet elkészítéséhez nyújtott segítségükért: Baka Istvánné; Bertók Attila; Czigány György; Csehné Lendvai Gabriella; dr. Kádár Edit; dr. Kurdi Imre; Egle Anita; Erdős Virág; Halmi Tamás; Harmath Artemisz; Herendi Gábor; Hodgyai István (Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulat); Kemény Zsófi; Kiss Ferenc; Kolozsvári Állami Magyar Színház; Krusovszky Dénes; Lakatos István; Lázár Alexandra; Megafilm; Milbacher Róbert; Nyári Borbála; Nyári Flóra; Pápista Roderik; Parti Nagy Lajos; Pogány Gábor Benő; Rab-Kováts Éva; Rájátszás; Schilling Árpád; Stúdió K Színház; Szakács István Péter; Szent Mór Iskolaközpont Művészeti Iskolája; Tolnai Ottó; Uzsay Márton; Vass Tibor; Visky András

A kötet hátsó borítójának belsején egyedi kód található, melyet a **www.mozaweb.hu** oldalon aktiválhatsz. Az aktiválás hozzáférést biztosít a kiadvány elektronikus változatához a honlapon található feltételekkel.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

ISBN **978 963 697 992 8**

Copyright **Mozaik Kiadó – Szeged, 2023**

I. rész

Az irodalomtörténet korszakai

1.1.

Az antikvitás
irodalma

1.2.

A középkor

1.3.

A reneszánsz
és a szonett

1.4.

A barokk és az eposz
műfaja

1.5.

A felvilágosodás:
klasszicizmus és
szentimentalizmus

Az ókori görög és római irodalom

Az antikvitás fogalmán az **ókori görög és római művelődést, tudományt, valamint művészetet** érti az európai kultúra. A korszak sok szállal **kapcsolódott** az **ókori Kelet** hagyományaihoz, de **át is formálta**, kiteljesítette annak művelődéstörténeti örökségét. Az antikvitás a középkori és újkori **európai kultúra** egyik meghatározó alapja, ám a klasszikus görög–latin műveltség hosszú évszázadaiból az utókor elsősorban a kiemelkedő alkotásokat tartja számon.

A poliszdemokráciát megvalósító **görögség** és a birodalomná szerveződő, a görög területeket is magába olvasztó **rómaiak kultúrája közt szerves kapcsolat** van. A rómaiak a görög műveltséget eszménynek, **követendő** mintának tekintették, saját hagyományaikra építve, eredeti módjára **újraértelmezték**: „A görög művészeti és irodalmi stílusok Róma révén jutottak el legmesszebbre és váltak az európai hagyomány részévé.” (John Reich) Különösen igaz ez azokra a **korstílusokra, stílusirányzatokra**, amelyek **ki is nyilvánították kapcsolódásukat** az antik hagyományhoz, így a **reneszánszra, a klasszicizmusra** és az **újklasszicizmusra**.

- 1 Írd körül, mit jelentenek, jelölnek a következő fogalmak: *antik, klaszikus, klasszis!* Ellenőrizd, és ha szükséges, egészítsd ki megoldásodat a magyar nyelv online értelmező szótára használatával!
- 2 Gyűjts érveket, miért fontos vagy nem fontos szerinted az ógörög és latin irodalom kiemelkedő műveinek, művészeteinek olvasása, értelmezése, ismerete egy mai érettségiző diák számára!

Fontos, mert...	Nem fontos, mert...
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Az ókori görög kultúra kiterjedése a homéroszi korban

3 Olvasói tapasztalataid alapján idézd fel, milyen nehézségekkel szembesültél az ókori művek, műrészletek szövegeinek olvasásakor! Hogyan léptél túl, illetve hogyan lehetne szerinted túllépni rajtuk?

5 Az ókori görög és római irodalom időbeli és térbeli kiterjedését, valamint a világképét bemutató összefoglaló táblázat áttekintésével elevenítsd fel a témáról való tudásodat! A memorizáláshoz készíts a táblázatból a magad számára 8-10 szóból álló elérési útvonalat!

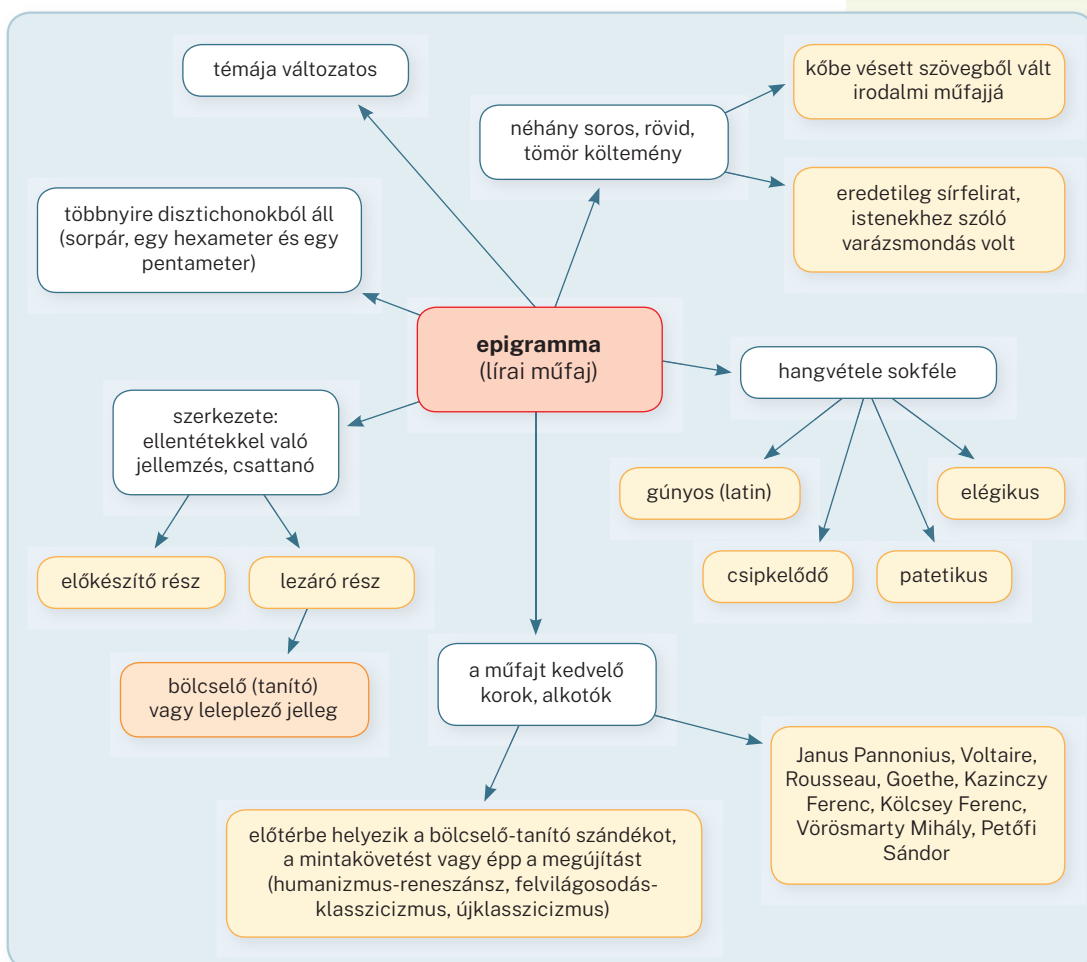
	az ókori görög irodalom	az ókori római irodalom
időbeli kiterjedése	Az ógörög kultúrát több előzmény után az i. e. 8. századtól az i. e. 1. századig számítjuk.	Az ókori latin kultúrát Róma alapításától a Nyugatrómai Birodalom bukásáig számítjuk: i. e. 753 – i. sz. 476.
területi kiterjedése	Kis-Ázsia délnyugati partjai a szigetekkel, Attika, a Korinthuszi-földszoros és Theszszália, valamint Kis-Ázsia északnyugati partvidéke és a Peloponnészosz félsziget. Később a makedón hódítás, Nagy Sándor birodalmának területei.	A latin irodalom Róma városállamból birodalommá növekedésével párhuzamosan jött létre. Az indoeurópaiak egy csoportja, a latinok a hagyomány szerint i. e. 753-ban alapították Rómát, amelyből az elkövetkező évszázadok során az ókor legnagyobb világbirodalma kialakult.
világképe	<p>Sokistenhit jellemzi, az élet- és gondolkodásmódot átható mitológia, az emberszerű istenek, műzsák világa a művészetekben, így az irodalomban is jelen van.</p> <p>Annak ellenére, hogy a római kultúra átveszi a görög mitológia és vallás alakjait, azok szerepköreit, a két antikvitás más világ, sőt magában is több kultúrát egyesít (például a görög az ókori Keletét, a római az etruszkot és a görögöt), valamint időben is változó.</p> <p>A görög és római mitológiai nevek megfeleléseit a hellenisztikus kor gyakorlata rögzítette, ezt vette át az európai műveltség is. E megfelelések azonban sem a nevek, sem a szerepek, tartalmak vonatkozásában nem teljesek.</p> <p>Az antik gondolkodás nem az emberi mértéket felülmúlót, hanem az embert magát állítja a középpontba („Minden dolog mértéke az ember” – Prótagorasz).</p> <p>Szemléletének központi kategóriája a mérték, amelyhez képest hiba a mértéktelenség.</p> <p>A művészetet önálló tevékenységnek tekinti, felismeri, hogy a művészet a valóság egyfajta mása (Arisztotelész: mimézis 'utánzás'), szellemi szükségletet elégít ki, és élvezetet nyújt (Horatius szerint tanítás és gyönyörködtetés).</p>	

A Római Birodalom kiterjedése Traianus uralkodásáig

Anakreón: Gyűlölöm...	Catullus: Gyűlölök és szeretek...
téma	
A régi és az új (költészeti) értékekhez való személyes viszony.	....
szerkezet	
....	Formailag állítás, kérdés, válasz – retorikus. A megélt érzelmek dinamizmusát fejezi ki, hogy a kétsoros epigramma (az eredetiben) nyolc igét tartalmaz. Egyetlen főnév sem szerepel benne. A halmozott igehasználtnak meghatározó szerepe van abban, hogy a vers csupa vibrálás és nyugtalanság.
mondatszerkesztés	
....	Szabó Lőrinc fordításában három versmondatból áll. A második hiányos (egyetlen kérdőszó), a harmadik többszörösen összetett, kapcsolatos és ellentétes logikai viszonyt is tartalmaz: F1↔F2/t3 – t/4, vagy ezt is megengedi: F1↔F2/t3 – F4 A zaklatott mondatszerkezet az ambivalens tartalmat hatásosan erősíti fel.
hangvétel	
Személyes, elutasítást és elfogadást, tehát viszonyulást tartalmazó véleményállítás – epigrammai tömörség. (A magyarázat vagy érvelés-értelmezés, megfejtés az olvasóra marad.)	....
felütés	
Az első szó erősen negatív érzelmi töltése a versbeszélő (egy-egy szám első személy) határozott, elutasító viszonyulását jelöli.	.....
lezárás	
....	Az utolsó szó (excrucior) ige, jelentése: 'gyötör, kínoz'. A szerelmi kín, a szenvedély a szöveg egészét tekintve egyben boldogság forrása is.
értékállítás	
A hősi epika korának hitelét veszített értékeit (harc, viadal, hírnév) állítja szembe a magánélet: a (szerelmi) költészet és a szeretet kínálta örömmel, ami a bölcs ember értékválasztása a beszélő szerint. A hamis magatartás tapasztalatát erősíti a szövegben a múlt után vágyakozó, a harcokról borozgatva mesélő ember képe.	....
verselés	
Négysoros vers, két disztichonból (vagyis két hexametert és pentametert tartalmazó sorpárból) áll.	....

- 5** Anakreón versének eredeti szövegében a „*Gyűlölöm*” ige helyett egy kevésbé erős kifejezés szerepel: „*nem szeretem*”.
- Milyen hatást vált ki benned Radnóti Miklós fordításának szóválasztása?
  - Mit gondolsz, miért élt a fordító a szöveghűség helyett egy sokkal erősebb szóhasználattal?
  - Mi a véleményed, szabadságában áll-e a fordítónak eltérni a szöveghűségtől?
- 6** Keress az interneten egy szabadon felhasználható szófelhő-generátort!
- Készítsd el Anakreón vagy Catullus epigrammáját szófelhőben!
  - Indokold a magad számára választásaidat (szín, forma, betűnagyság)!
- 7** Írj 15-20 soros reflektáló (érvekkel alátámasztott saját véleményt kifejtő) esszét a két versben megfogalmazott értékszemléletről!
- 8** Tanulmányozd az epigramma műfaji jellemzőit összefoglaló fűr-ábrát! Hozz néhány konkrét példát a buborékok információira a két epigrammából!

François Villont ábrázoló fametszet a *François Villon mester Nagy Testamentuma* 1489-es kiadásában

(ballada ➔ 481. o.)

- e) A vers címe kettősséget tartalmaz: jó tanítás ↔ rossz életűek.
- Mi a tanítás, a jóra való biztatás tartalma?
  - Van-e lehetőség a megfeneklett élet, a rossz mintázatok korrekciójára a vers szerint?
- f) Fejtsd ki gondolataidat, értékeld a villoni beszélő életéhez való viszonyát, beszédmódját, az általa megfogalmazott konklúzió jelentését!
- g) Nézd meg a fejezet élén álló képet, Hieronymus Bosch *Bolondok hajója* című festményét! Az vers alapján készíts 100-150 szavas kisesszét a képzőművészeti alkotásnak és Villon költői világának kapcsolatáról!

A vers **példabeszédszerű**, komoly, tanító szöveg, de a **gúnyos, ironikus, cinikus** hangnem a beszédmódot mintha fölülírná. Ugyanígy **széttartás** van az eszményi és a valós világ értékei között. A magasabb célokat, az erkölcsi értékeket, a mély érzéseket az érvényesülés, a szerzés, a gyors kielégülés hajszolása visszaszorítja. Az ember, az esendő lény erőfeszítéseket tesz ugyan, de nem képes ellenállni a bűn csábításának, elbukik minduntalan.

A vers **jambikus lejtésű egyszerű ballada**. Az 1–2. versszakban a tisztességtelen, kétes értékű foglalkozásokat sorolja fel a beszélő, a harmadikban a normatív értékrend számára elfogadott tevékenységeket. Ezek látszólagos ellentétét azonban a strófacát záró **refrénszerű** konklúzió kiábrándultsága oldja fel: „*Bizony, csak borra meg leányra!*”; „*Elfut mind borra meg leányra!*”; „*Mind-mind korcsmára meg leányra*”. Ezt a keserű tanítást, az emberi természet változásra képtelen léhaságát erősíti meg az ajánlás is.

A **versbeszéd** mentes minden át- vagy felülpoetizáltságtól: szinte **élőbeszédszerűen direkt**. Villon őszintén tárja elénk a korabeli valóságot, képmutatás nélkül néz szembe az emberi természet csapdájával.

Iránytű a szóbeli érettségihez

A tanulási egységben szereplő tartalmat például a következő témák kidolgozásakor használhatod fel az emelt szintű érettségi követelményei szerint:

Szerzők, művek, korszakok (2. témakör)

- Az *Ómagyar Mária-siralom* kompozíciója és nyelvi-retorikai sajátosságai

Művek a kortárs magyar irodalomból (5. témakör)

- Műfaji hagyományok és a hagyománykeret átértelmezése Kovács András Ferenc *Hajnali himnusz* című versében

Művek a világirodalomból (6. témakör)

- Lírapoétikai eszközök és a ritmusképzés technikái Jacopone da *Todi Stabat mater*ében
- Allegorikus és szimbolikus elemek és az út-utazás toposz tartalma a Pokol első énekében (Dante: *Isteni színjáték*)
- Szakrális és profán, emelkedett és ironikus – a lírai én beszédmódjának változatai Villon balladáiban

Értelmezési szintek, megközelítések

- A himnuszköltészet alakulástörténetéből a régi irodalomtól a késő modernségig

1.3. A reneszánsz és a szonett

Leonardo Da Vinci: *Hölgy hermelinnel*, 1490 körül

„A költők tollán és a festők ecsetjén pedig az ember szépsége, földi érzéseinek gazdagsága s a természet pompája vált uralkodóvá. A föld megszűnt siralomvölgy, az emberi élet pedig a túlvilágra való felkészülés időszakává lenni: mindkettő értékessé vált, amit kihasználni, élvezni lehet.” *(A magyar irodalom története)*

A reneszánsz általános jellemzői

A **reneszánsz** a keresztény Európa művelődéstörténeti korszaka és kortípusa, az európai kultúra történetének egyik legteljesebb és legnagyobb hatású szakasza. Az **antikvitás értékeihez** fordult vissza, azok megismerésére és felújítására törekedett. A fogalmat (olasz: rinascita 'újjaszületés') először a 16. században használta Giorgio Vasari egy, a reneszánsz művészet mestereinek életrajzát bemutató könyvében.

A reneszánsz alapja az érett középkorban kibontakozó **gazdasági-társadalmi fejlődés**, melynek legkorábbi jelei a levantei (földközi-tengeri) kereskedelemben vezető szerepet játszó észak-itáliai városállamokban, különösen Firenzében mutatkoztak. A virágzó kereskedelem, a városiasodás és az iparban megjelenő korai kapitalista termelési formák következtében megváltozott a társadalom. A **polgárság** megjelenése, illetve a **városállamok önállósodása** fellazította a feudális kötöttségeket, ami **értékváltáshoz** vezetett. A polgár másként szemlélte a világot, munkájához másfajta ismeretekre volt szüksége. Érdeklődése a természet törvényszerűségei felé fordult.

- 1** Gyűjtsd össze fürtábrával, mi mindent tudsz már a reneszánsz koráról, milyen műveket, művészleteket olvastál a 10. évfolyamon!
- 2** Válassz egy művet, amelyet szívesen olvastál a korszakból! Írj róla 5-10 soros ajánlást!
- 3** Gyűts három olyan jellemzőt, ami szerinted a reneszánsz sajátja, és három olyan jellemzőt, ami korábbi korok valamely hagyományának követését mutatja!
- 4** Olvass a három festményről! A képek alapján mi jellemezte a reneszánsz érték szemléletét és gondolkodásmódját (például: földi és égi világ, ember és természet, élettér és lakótér, öltözet és anyagok, arányok és kompozíciók)?

A reneszánsz szívesen nyúlt antik mitológiai és bibliai témákhoz, de különösen a reformáció hatására a korabeli hétköznapi életet is megjelenítette.

Sandro Botticelli: *Vénusz születése*, részlet, 1485 (b). Leonardo da Vinci: *Szent Anna harmadmagával*, 1510 (k). Jan van Eyck: *Az Arnolfini házaspár*, 1434 (j)

A reneszánsz és szellemi áramlatai

- 1** Tanulmányozd a táblázatot! Készíts a füzetedbe 10-12 szóból álló elé-reési útvonalat a magad számára a táblázatnak a reneszánsz vilá-gképét összefoglaló részéből!

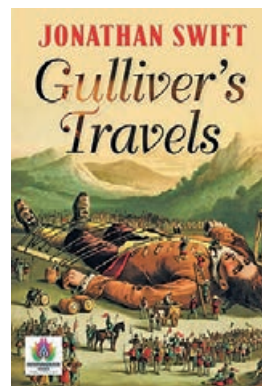
a reneszánsz	
időbeli kiterjedése	<p>A reneszánsz nagyjából a 14. századtól a 16. század közepéig tartott. Európában időben széthúzódva, az egyes kultúrákban sajátosan jelentkezett, és felbomlása sem egy időben ment végbe.</p> <p>Ezzel összefüggésben jelentkezik a manierizmus irányzata a 16. században (nagyjából 1530–1600-ig).</p>
területi kiterjedése	<p>Itáliában a polgárosodási folyamatok mellett a gótika korlátozott jelenléte és a latin hagyományok továbbélése segítette elterjedését.</p> <p>A virágzó gótika Franciaországban és a német területeken inkább késleltette megjelenését.</p> <p>Angliában, Németalföldön és a német fejedelemségekben a reneszánsz 16. századi kibontakozása és fénykora nemcsak a polgári fejlődéssel és a humanizmussal, hanem az útjára induló reformációval is összekapcsolódott. Európa más térségeiben, mint például Észak-Európa egyes tájain és Közép-Európában a humanista kultúra korai megjelenése királyi vagy fejedelmi udvarokhoz, művelt főpapok irányítása alatt lévő egyházi központokhoz kötődött.</p> <p>Itália után Magyarországon mutatkoztak először az új szellemiség jegyei. Hunyadi Mátyás Aragóniai Beatrixszel kötött házassága ugyanis közvetlen itáliai hatást is jelentett a kultúrában (olasz humanisták, Bibliotheca Corviniana).</p> <p>Az elmaradottabb területeken a reneszánsz bázisát a reformáció idején (16. század) sem képezhette a terület gyengén fejlett polgársága. Ezért például Magyarországon Balassi Bálint koráról szólva is gyakran „főúri reneszánszról” beszél az irodalomtörténet-írás.</p> <p>Hazánkban még a 17. század elején is készültek reneszánsz alkotások.</p>
világképe	<p>A reneszánsz világgép alapja továbbra is a kereszténység, de az ember figyelme nem irányult kizárólag a halál utáni létre. A számára adott evilági életet igyekezett jól berendezni, kényelmesebbé, szebbé, boldogabbá tenni. A formálódó reneszánsz követendő mintát, folytatható hagyományt talált az antikvitásban.</p> <p>Tudatosan helyezkedett szembe a középkorral, és tért vissza az antikvitás műveltség-egszményéhez. Úgy vélte, hogy a középkor a hanyatlás barbár és sötét korszaka volt. Értelmezésében az új korszak feladata, hogy ismét érvényt szerezzen az antik kultúra esz-ményeinek. A folytonosságot hangsúlyozandó nevezi el az antikvitás és a reneszánsz közti korszakot „media aetas”-nak, azaz közbe eső kornak, középkornak.</p> <p>Tudományosan törekedett a görög-római világ megismerésére és felújítására.</p> <p>Érdeklődésében, világgképében az ember mint sokoldalúan művelt, önmagát kibonta-koztató személyiség, a világi élet, valamint a természet szépsége és harmóniája kapott központi szerepet.</p> <p>Az egyéniség, az önmagát kiteljesíteni képes személyiség került középpontba, az egyes ember kiemelkedhetett a közösségből, büszke lehetett teljesítményére, hírnevet, egyéni di-csőséget szerezhetett.</p> <p>Mindez azonban nem jelentette az önkifejezés eredetiségét, a művészet legfontosabb alapelve a klasszikus elődök tudós követése maradt.</p> <p>Korai időszakának legfontosabb szellemi áramlata és tudományos magatartásformája a humanizmus volt (latin: humanus 'emberies').</p> <p>A humanizmus észak-európai elterjedése a térségben előkészítette a talajt a reformáció számára, a szakadás a hit és a tudomány szétválásával párhuzamosan a hitélet területén is bekövetkezett. Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes fellépése (1517) egyházszakadáshoz, illetve újabb és újabb reformációs irányzatok elindulásához vezetett.</p>

A modern értelemben vett polgári regény születése

A **regény** többnyire prózai formában írt epikus műfaj. Általában nagy terjedelmű, hosszabb időtartamot ölel fel. Cselekménye szerteágazó, fő- és mellékszereplőkkel. A történetalkítás mellett fontos szerepe lehet a szereplők érzés- és gondolatvilágának, jellemfejlődésének. A műfaj főbb jellemzői az idő- és térhasználat, a karakter- és történetalkotás, az elbeszélői hang és nézőpont, a nyelvhasználat, a szerkezet, a jellemzés módja és az utalások (motívumok, párhuzamok) rendszere.

A korszakban alapvetően változott meg az írók, költők és az irodalom helyzete. A 18. században kialakult egy **új, szélesebb olvasóközönség**, s ezzel párhuzamosan **az írás mesterséggé, polgári foglalkozássá vált**.

A regény már az antikvitásban is létezett, de nem tartozott az elismert műfajok közé, ezért nem kötötték szabályok sem. **A modern regény első nagy teljesítményei az angol prózairodalomhoz köthetők** (pl. Daniel Defoe: *Robinson Crusoe*, 1719; Jonathan Swift: *Gulliver utazásai*, 1726). A 18. századi olvasók olyan történeteket vártak, melyek jobban megfeleltek saját világtapasztalatuknak, vagyis megjelent a **„valószerűség” igénye**. Voltaire *Candide*-jének hihetetlen történései is a valós világ keretei között, annak elemeiből épülnek fel. Természetesen ezek a művek sem nélkülözik a kalandokat, a rendkívüli történeteket – nem az átlagpolgár életútját jelenítik meg. A műfaj pedig egyre sikeresebbé vált, újabb és újabb változatai alakultak ki, népszerűségét ma is töretlenül őrzi.

A képeken olyan könyvek borítói láthatók, melyek a felvilágosodás korában íródtak. Végezz kutatómunkát, és rendezd sorba a borítókat a művek megjelenésének dátuma alapján!

A lehető legjobb világ

Voltaire (1694–1778) a francia felvilágosodás kiemelkedő alakja. Szellemessége, írásainak ironikus-szatirikus hangneme, mindig vitára kész személyisége miatt már életében elismerés övezte – **neve összeforrt a korszakkal. Számtalan műfajban alkotott** (eposzok, drámák, filozófiai művek stb.), emellett rendkívül kiterjedt levelezést folytatott (többek között II. Katalin orosz cárnővel és II. Frigyes porosz királlyal). **Alkotásainak közös jellemzője a mögöttük meghúzódó eszmeiség.**

Felvilágosult uralkodóktól, törvényeiktől várta az igazságos polgári társadalom megteremtését, az emberi szabadságjogok megvalósulását. Kíméletlenül harcolt az ostobaság, a fanatizmus, a sötétség, a babona ellen. Különösen az egyházat támadta, de nem volt istentagadó: hitt abban, hogy a mozgó világnak Isten adta az első lökést. Gondolkodásának alappillérei a háborúellenesség, a vallási türelem hirdetése, a fanatizmus és a zsarnokság elítélése, az emberi jogok tiszteletben tartása, valamint az értelem mindenható erejébe vetett hit. 1759-ben megjelent *Candide* című alkotása is ezeket a nézeteket tükrözi.

A *Candide* 1759-es kiadása

ELSŐ FEJEZET

Hogyan nevelték Candide-t egy szép kastélyban, s hogyan üzték el ugyanonnan

Volt egyszer Vesztfáliában, Thunder-ten-Tronckh báró úr kastélyában egy fiatal legényke, akinek a természet a legszelídebb hajlamokat adományozta. Arca is tükrözte lelkét. Nyílt esze volt, de egyúttal igen jámbor észjárása; azt hiszem, ezért is hívták Candide-nak, vagyis jámbornak. A ház régi cselédei sejtették, hogy tulajdonképpen a báró úr hűgának volt a fia, apja meg egy szomszédos, derék, becsületes nemesember, akihez azonban ez a hölgy sosem akart férjhez menni, mert mindössze hetvenegy őst tudott kimutatni családfáján, míg a többit megrágtá az idő rozsdás vasfoga.

A báró úr egyike volt a tartomány leghatalmasabb urainak, már azért is, mert kastélya ajtóval és ablakokkal is dicsekedhetett. Sőt a kastély fogadótermét még egy faliszőnyeg is díszítette. A baromfudvar kutyáiból vadászfalkát is formálhatott; istállószolgái, ha kellett, hajtóknak is beváltak; s a falusi plébánost kinevezte házikáplánjának. Mindnyájan nagyuramnak hívták, s ha mesélt nekik valamit, udvariasan nevettek.

A méltóságos báróné körülbelül háromszázötven fontot nyomott, ami persze tetemes tekintélyt kölcsönzött neki: vendégeit mindenkor igen nagy méltósággal fogadta, ez aztán még több tekintélyt biztosított a személynék. Egyetlen leánya, Kunigunda, tizenhét esztendő volt, piros arcú, friss, kövérkés, egyszerűen igen ínycsiklandó. A báró úr fia viszont mindenben az apjára ütött. Nevelője, Pangloss úr, orákuluma volt a háznak, s bölcs leckéit a kis Candide korának és jellemének teljes jóhiszeműségével hallgatta.

Pangloss a metafizikával vegyes teológiát s a cosmológiával kapcsolatos cretinológiát tanította. Remekül tudta bizonyítani, hogy nincs okozat ok nélkül, hogy ebben a lehető legeslegjobb világban a nemes báró kastélya a legeslegszebb várkastély, s hogy a nemes báróné a bárónék legjobbika.

– Bizonyos – mondta – s kimutatható, hogy nem is lehetnek másképp a dolgok, mert ha már mindennek célja van, minden, ugyebár szükségképpen a legeslegjobb célért is van. Orrunk például azért van, hogy legyen min hordani a szemüveget, s lám ezért is hordunk szemüveget. Lábnak láthatólag arra való, hogy nadrágot húzzunk rá, ezért is van nadrágunk. A kövek arra termettek, hogy szépen megfaragják őket, no meg persze, hogy kastélyokat építsenek belőlük; ezért is van ömértóságának ilyen gyönyörű kastélya; a tartomány legnagyobb ura illő, hogy a legeslegszebb házban lakjék; és mivel a hízó disznók arra való, hogy megegyék őket, azért eszünk mi disznóhúst egész áldott esztendőben. Következőleg, akik azt állítják, hogy minden jól van ezen a földön, ostobaságot állítanak; azt kellene mondaniok, hogy minden a legjobban van. [...]

Másnap, mindjárt vacsora után, ahogy otthagyták az asztalt, Kunigunda is, Candide is egy spanyolfal mögé került; hogyan, hogy se, Kunigunda leejtette a zsebkendőjét, Candide meg azonnal felszedte; a kisasszony ártatlanul megszorította a fiú kezét, a fiú meg ártatlanul megcsókolta a kisasszonyét, oly hevesen, oly érzékenyen, oly kecsesen, hogy az már sok volt; hogyan, hogy sem, ajkuk találkozott, szemük lángolt, térdük reszketett, s a kezük ide-oda tévedt. Thunder-ten-Tronckh báró úr ott ment el a spanyolfal mellett, s látva ez okot és okozatot, egyszerre kidobta Candide-t az ő gyönyörű kastélyából, jókorát rúgva a fenekébe; Kunigunda elájult: a báróné ömértósága összevissza pofozta, mihelyt kissé magához tért; s minden csupa zűrzavar lett ebben a lehetséges legszebb s legüditőbb kastélyban.

a) Igazak vagy hamisak az alábbi állítások? Indokolj!

- Thunder-ten-Tronckh báró gazdag arisztokrata, kastélya előkelő, pompás épület.
- Pangloss komoly, elismert tudós.
- Candide és Kunigunda valószínűleg első unokatestvérek.
- Candide-nak azért kell elhagynia a kastélyt, mert nem elég előkelő a származása. (→)

Illusztráció a *Candide* első fejezetéhez, Jean Dambrun metszete Jean-Michel Moreau munkája után, 1784. A regényrészlet mely bekezdéséhez kapcsolnád az illusztrációt? Meséld el a történetet a képen látható regényalakok szempontjából!

szűnésével. Hangsúlyossá válik a szereplők **lelki folyamatainak, indítékainak** elemzése, a **tudat és az emlékezet** működésének prózapoétikai „leképezése”, megjelennek az **esszészzerű**, filozofikus betétek.

Naturalista prózavilág

A realizmus szemléletét és poétikai megfontolásait gondolta tovább az 1860-as évektől kibontakozó **naturalizmus**. Elnevezése a latin natura (‘természet’) szóból származik, legfontosabb törekvése a természet tanulmányozása, valamint a tapasztalatok „természethű” rögzítésének igénye. Az irányzat programadó írója Émile Zola, aki a naturalizmust **a természet-tudomány módszereinek a regényírásban való alkalmazásaként** határozta meg programjában.

A *Nyugat* első nemzedékének jelentős prózáírója Móríc Zsigmond (1879–1942). Pályája a **Jókai** és **Mikszáth** képviselte 19. századi elbeszélői **hagyomány** folytatásaként értelmezhető, ám prózájára már meghatározóan a **realizmus** és az ösztönszféra is feltáró **naturalizmus** gyakorol hatást. Műveiben a **történetelvűség**, a **lineáris idővezetés**, az ok-okozati viszonyok mentén előrehaladó **metonimikus elbeszélés** és a **világszerűség** elsődleges szerepet játszik. Ugyanakkor alkotásaiban megjelennek a **lélektani irányultság** és a **metaforikus formaelv** elemei is. Kötődik a 19. századi anekdotikus prózahagyományhoz, de nála az **anekdota** elsősorban az **atmoszférateremtés** vagy a **karakteralkotás** eszközeként nyer szerepet.

Szerkesztésmódját a **drámaiság**, a krízishelyzetek köré épülő **jelenetelés** jellemzi, elbeszélésmódjának fontos vonása a **szabad függő beszéd** gyakori alkalmazása. Sokáig úgy látszott, hogy az elbeszélésmódjához kapcsolódó írók nem tudják megújítani és meghaladni művészetét. Műveinek újraértelmezése nyomán prózája ma több szempontból folytatható hagyománynak tűnik.

1 Olvasd el Móríc Zsigmond *Tragédia* című novelláját, majd válaszolj a kérdésekre, és oldd meg a feladatokat!

a) Mutasd be a novella alaphelyzetét!

- Hol, mikor indul a cselekmény?
- Milyen az alaphelyzet díszletezése, atmoszférája?
- Kik vannak az elbeszélő látóterében?

b) Jellemezd Kis Jánost!

- Mit árul el a főszereplő neve?

Szerinted a képregény rajzolója, Csordás László milyen eszközökkel, hogyan ragadja meg Kis János karakterét?

- Mit tud meg róla az olvasó az alaphelyzetben az elbeszélőtől, és mit a szereplő gondolataiból, illetve cselekedeteiből?
- Mi a meghatározó, kiemelt szempont élettörténetének bemutatásában? Mi a legmeghökentőbb mozzanat?
- Készítsd el Kis János karakterterképét! A külső és belső tulajdonságokra is figyelj!

- A karaktertérkép felhasználásával írd 20-25 mondatos szöveges jellemzést a főszereplőről!

c) Értelmezd a fordulatot!

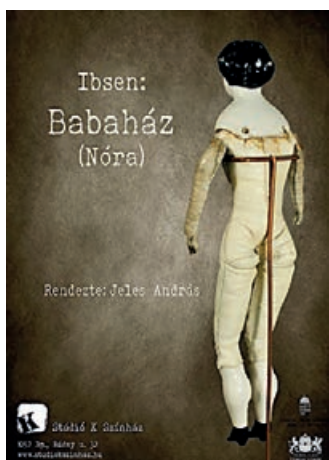
- Milyen esemény billenti ki a cselekményt a nyugalmi helyzetből?
  - Hogyan változtatja meg Kis János életét, gondolkodását?
  - Milyen célt tűz maga elé, és hogyan készül a megvalósítására?
  - Gyűjtsd ki a szövegből azokat a kifejezéseket, amelyek jelzik, hogy a szereplő az évésre mint feladatra, csatára készül!
  - Mi a gond Kis János indítékával és célkitűzésével? Miért van eleve kudarcra ítélve?
- d) Készítsd el a bonyodalmat követő fontosabb események vázlatát a fordulatig! Jelöld párhuzamosan azt is, hogyan változnak a főszereplő érzései és állapota! (→)

Események:

Állapotok, érzések:

Ibsen: *Babaház (Nóra)*,
 r.: Jeles András, Stúdió K
 Színház, 2016 (b).
 Ibsen: *Nóra*, r.: Nagy Botond,
 Kolozsvári Állami Magyar
 Színház, 2019.
 fotó: Ercsei Zsolt

14 A dráma mely jelentésrétegeit erősítik fel az alábbi színházi plakátok?

15 Válassz egyet az alábbi feladatok közül, és fogalmazz 120-150 szavas szöveget!

- Írd meg Nóra búcsúlevelét a gyermekeinek, amelyben elmagyarázza távozását!
- Írd meg rövid történet/novella formájában, mi történt Nórával a családjával való szakítás utáni években!

A *Nóra* egy élethazugságokra épülő polgári házasság kudarcát mutatja be, ezért **társadalmi drámaként** tekintünk rá. A férj, **Torvald Helmer** ügyvéd, a társadalom megbecsült tagja, ő a **családfenntartó**. Nóra feladata az **otthonteremtés és a gyermeknevelés**, komolyabb döntéseket nem hoz. Látszólag elégedett a szerepével. Ez az **idillinek tűnő állapot bomlik fel** akkor, amikor kiderül, hogy férje gyógyulása érdekében **az asszony váltót hamisított és adósságot halmozott fel**.

A *Babaszoba* és *Babaház* (a mű nemzetközi fordításai inkább ezt a változatot használják) címek jól tükrözik Nóra kapcsolatrendszerét és a családban betöltött szerepét: míg korábban az apja, a házasságban férje, Torvald irányítja. Több szereplő is alkalmatlannak tartja a felnőtt cselekedetekre. Ezért is olyan meglepő, hogy a kölcsön megszerzéséhez aláírást hamisít. Ez a tette leplezi le a tökéletes világ látszatát, vagyis azt az **élethazugságot**, amelyben él.

Az **analitikus dráma** és egyben az ibseni dramaturgia lényege, hogy a dráma kezdetekor már minden lényeges dolog megtörtént, a jelenben a párbeszéd révén a múlt elemzése zajlik, feltárnak a titkok, amelyek végzetesen befolyásolják a szereplők sorsát. A mű követi a **klasszikus drámaszerkezetet**, három felvonásban egy helyen, egy időben egy cselekményszálon fut a történet. Nóra és Lindéné párbeszédében megismerjük a feszültséget okozó alaphelyzetet, amely Krogstad felbukkanásával csak tovább fokozódik. A tetőpont Nóra lelepleződése és a házastársak vitája, ami Nóra felismerésével és távozásával végződik.

A drámában kiemelt a **szimbólumok** szerepe: a központi jelkép a főszereplő bezártságát érzékeltető **babaház**, de szimbolikus jegy a **karácsony** (a polgári idill), az **álarcosbál** (a látszat, tettetés), valamint a Nóra zaklattottságát, szabadulásvágyát jelképező **tarantella**.

A múlt feltárásának már Szophoklész *Oidipusz király* című tragédiájában is fontos szerepe volt. Ismételd át a drámáról tanultakat!

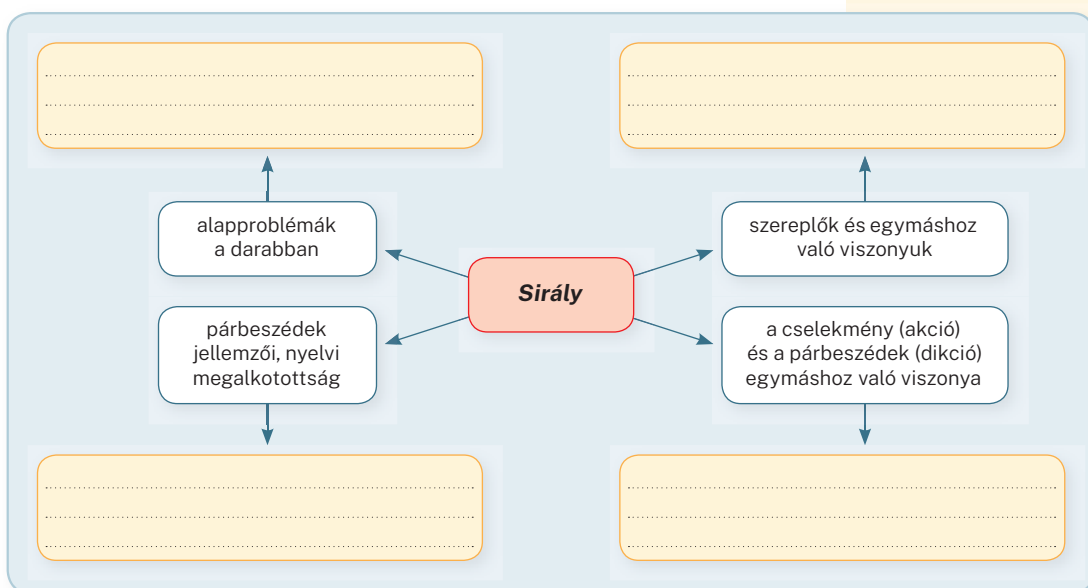

Anton Pavlovics Csehov és a drámaiatlan dráma

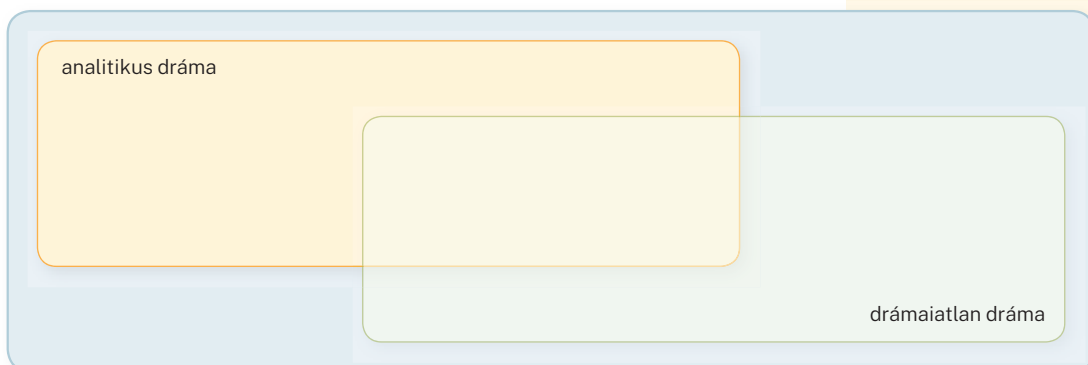
- 1 Olvasd el az alábbi Csehov-idézetet! A szöveg alapján milyen témákat érintenek a drámái? Hogyan viszonyul ez a drámatípus az antik és a reneszánsz tragédiához?

„Az életben az emberek nem lövik agyon és nem akasztják fel magukat minden pillanatban, nem lesznek szerelmesek és nem mondanak örökké bölcsesket. Idejük nagy részét evéssel, ivással, nők vagy férfiak utáni hajkurászással és ostoba fecsegéssel töltik. Ezért ezt kell bemutatni a színpadon. Olyan darabot kell írni, melyben az emberek nem azért jönnek, mennek, ebédelnek, időjárásról beszélgetnek vagy kártyáznak, mert a szerző úgy akarja, hanem mert ilyen az élet. A színpadi életnek is ilyennek kell lennie.”

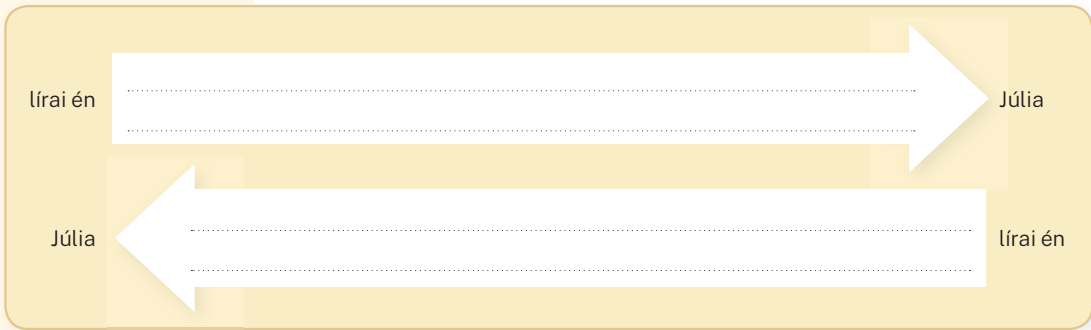
- 2 Gyűjtsd össze első benyomásaidat a *Sirály*ról az alábbi ábra segítségével!

- 3 Milyen hasonlóságok és különbségek találhatók az analitikus dráma és a drámaiatlan dráma között? Meglátásaidat rögzítsd a halmazábrában!

- c) Követi-e a versszakok sorrendisége a 2. feladatban megfogalmazott eseménysor időrendjét? Válaszod indokolásában használd fel az „elbeszélő múltba vált” kifejezést!
- d) A nyilakba írva jellemezd a lírai én és Júlia kapcsolatát!

- e) Gyűjts idézeteket az 1–5. versszakokból, és írd őket a táblázat megfelelő helyére!

bókok, Júlia dicsérete	vallomás	megszólítások	köszöntések
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

- f) Milyen hasonlóságok fedezhetők fel az 1–5. versszakok felépítésében?
- g) Melyik strófa a költemény érzelmi tetőpontja? Miért? Válaszodban térj ki a lírapoétikai eszközök szerepére is!
- h) Miként idézi meg az alkotás a trubadúrlíra hagyományait?
- i) A petrarkista költészet mely toposzai jelennek meg a versben? Állításod a műből vett idézetekkel igazold!

petrarkista tematika	igen/nem	bizonyítás
a szerelem emésztő tűz		.....
szerelmi seb		.....
a szerelem börtön		.....
a hölgy magasztalása		.....
virágmetaforika		.....
a nő a szerelmes napja		.....
a hölgy érzéketlen, kegyetlen		.....
remény, ígéret		.....
jelképes névadás		.....

A műben a vershelyzetre a „címen” („Hogy Juliára talála, így köszöne néki”) kívül az első versszak harmadik sora („Ki állasz most énmellettem”), illetve az utolsó versszak utal.

Az **életképszerű elemeket** tartalmazó epikus **zárlatban**, vagyis a **6. strófában** az igeidő jelenből elbeszélő múltra vált („találék”, „köszönék”, „hajték”, „elmosolyodék”), így az **udvarló helyzet, a köszöntés és bókolás (1–5. versszak)** felidézett emlékként értelmeződik újra. Ezen **versszakok felépítése hasonló: az 1–3. sor vallomások és bókók sora, míg a záró sorok köszöntést és megszólítást** tartalmaznak.

A **költemény érzelmi csúcspontja az 5. strófa**, melyet a szerelem-tűz toposzára épülő vallomás vezet be, majd a szeretett nő fontosságát hangsúlyozzák a halmozott megszólítások („szívem, lelkem, szerelmem”), végül az üdvözlő formula („Idvöz légy”) a kereszténység egyik legfontosabb imáját idézi meg, s ezáltal szakrális szintre emeli a verset.

Balassi alkotásában mind a **trubadúrlíra költői hagyományai** (eszményített nőalak, távolságtartó viszony, a hölgy közönye és a férfi hódolata), mind a **petrarkista szerelmi költészet konvenciói** (költői névadás, a szerelem tűz, virágmetaforika) megjelennek.

A kimondhatatlan kimondása

Petőfi Sándor és **Szendrey Júlia**, valamint **Radnóti Miklós** és **Gyarmati Fanni** a magyar költészet talán legismertebb szerelmespárjai. A *Minek nevezzetek?* és a *Tétova óda* is a **hitvesi költészet** tárgykörébe tartozik, és mindkettő a szerelmi érzés kimondhatóságának problematikusságát tematizálja.

1 Olvasd el a verset, majd válaszolj a kérdésekre, oldd meg a feladatokat!

PETŐFI SÁNDOR: MINEK NEVEZZELEK?

Minek nevezzetek,
Ha a merengés alkonyában
Szép szemeidnek esti-csillagát
Bámulva nézik szemeim,
Mikéntha most látnák először...
E csillagot,
Amelynek mindenik sugára
A szerelemnek egy patakja,
Mely lelkem tengerébe foly –
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha rám röpítéd
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot,
Amelynek minden tolla
A békeség egy olajága,
S amelynek érintése oly jó!
Mert lágyabb a selyemnél
S a bölcső vánkosánál –
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha megzendülnek hagjaid,
E hangok, melyeket ha hallanának,
A száraz téli fák,
Zöld lombokat bocsátanának
Azt gondolván,
Hogy itt már a tavasz,
Az ő régen várt megváltójok,
Mert énekel a csalogány –
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek,
Ha ajkaimhoz ér
Ajkadnak lángoló rubintköve,
S a csók tüzeben összeolvad lelkünk,
Mint hajnaltól a nappal és az éj,
S eltűn előlem a világ,
Eltűn előlem az idő,
S minden rejtélyes üdvességeit
Árasztja rám az örökkévalóság –
Minek nevezzetek?

Minek nevezzetek?
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égberontott képzelet
Tündérleánya,
Legvakmerőbb reményimet
Megszégyenítő ragyogó valóság,
Lelkemnek egyedüli
De egy világnál többet érő kincse,
Édes szép ifju hitvesem,
Minek nevezzetek?

(1848. január)

Illusztráció a 13–14. századi *Manesse-kódexből*, amely a középkori német költészet gyűjteménye. A szerelmi líra mely hagyományához kapcsolható a kép? Válassz hozzá egy idézetet is a versből!

A tájköltemény mint tematikus verscsoport

A tájköltészet a líra egyik **tematikus verscsoportja**, de a tájleírásnak a szépprózában vagy a drámák szerzői utasításaiban is gyakran van jelentésgazdagító szerepe. A tájversek részben vagy egészben az embert körülvevő **elsődleges természeti környezetet** vagy a másodlagos, ember alkotta, **épített környezetet** jelenítik meg, de belső **emléket vagy látomást** is kivetíthetnek. A szoros értelemben vett tájköltészet a **városlakó emberrel** jelenik meg irodalmunkban, és Európában a szentimentalizmus, valamint a romantika idején válik kedvelt témává: érzelmeket, hangulatokat fejez ki. A tájköltészet a modernségben is jelentős, de gyakran **más témához kapcsolódva** jelenik meg. Például a gondolati költészethez, az ember és társadalom kérdésköréhez vagy az elidegenedéshez társul.

Esztergom a 16–17. század fordulóján, Georg Hoefnagel metszete, 1595 – részlet

1 Nézd meg alaposan a képet, majd oldd meg a feladatokat, és válaszolj a kérdésekre!

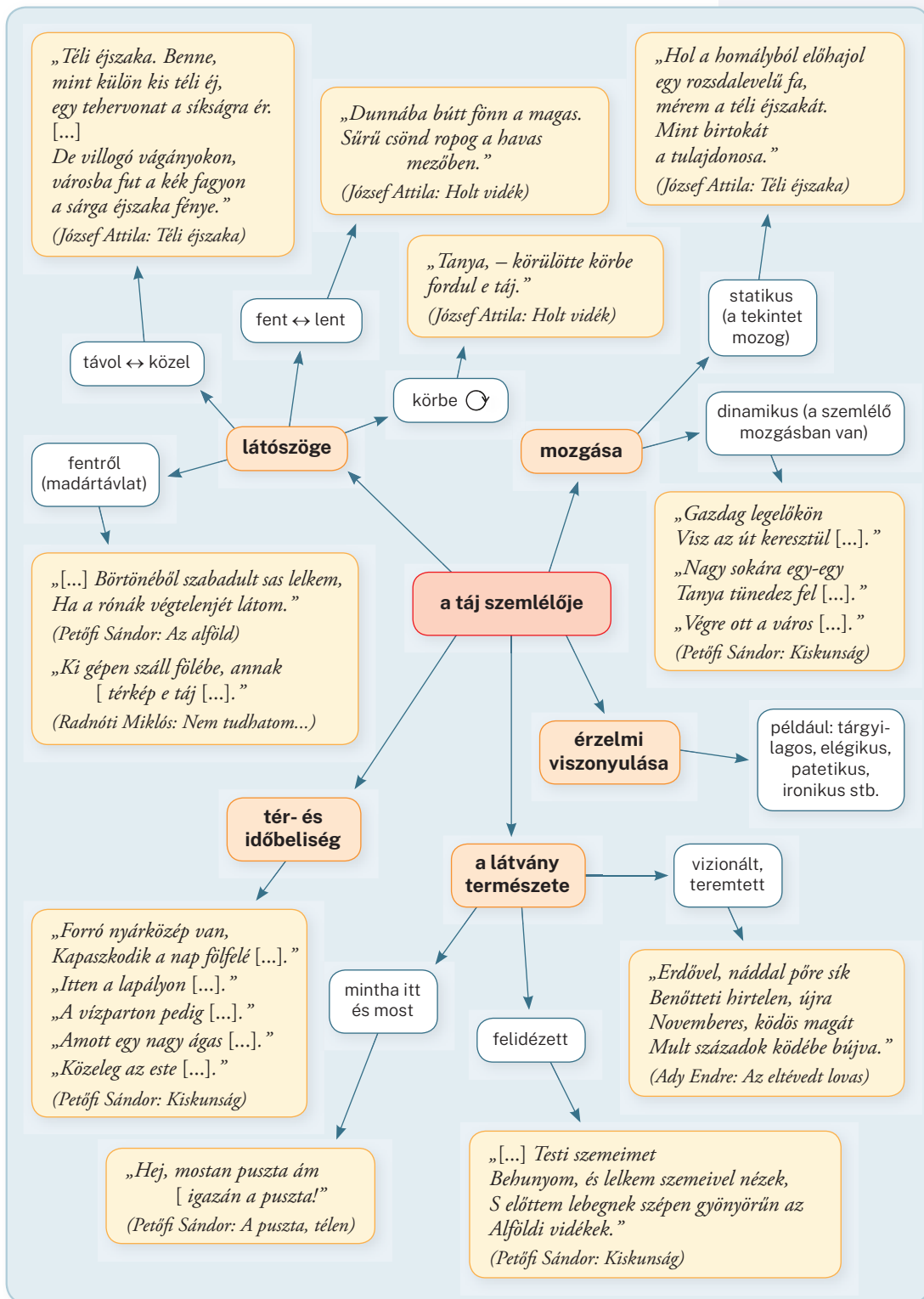
- Helyezkedj a kép bal sarkában látható, a tájra mutató vörös kabátos alak látószögébe! Mutasd be a tájat a kockás ruhás alaknak a legfontosabb tájjelemek kiemelésével! Haladj a tekintetteddel a látvány legmesszebb és legmagasabb pontjától egyenesen magad felé!
- Ismételd meg a bemutatást, de most haladj magad felől körbe a tekintetteddel, míg visszaérsz önmagadhoz!
- Helyezkedj a kép előterében vándorló alak látószögébe! Írd le, mit lát tekintetét magától távolítva az út azon részén, amely az előtérben levő domb takarásában van!
- Vajon mikor és hogyan nyilvánul meg ez a táj a fallal körülvett város vagy a vár lakóinak, mikor és hogyan a föld művelőinek?

A táj szemlélője

A táj Radnóti Sándor szerint az a természet, amelyet a hozzánk való viszonyában a „Másikként”, **tőlünk különállóként** értelmezünk. Ez azt is jelenti, hogy rejtve marad azok számára, akik benne élnek. Csak annak nyilvánul meg, aki szemléli. A **szemlélődés** (a táj nézése, látása) **szükséges feltétele** a tájélmény, a tájról való tapasztalat létrejöttének.

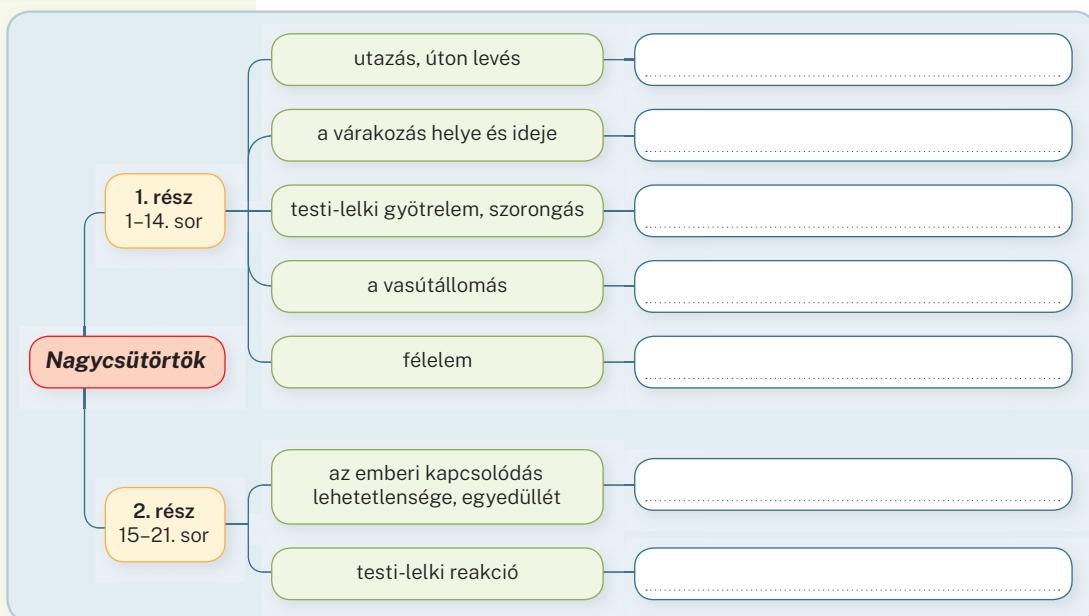
1 Idézd fel és készíts listát arról, milyen magyar tájverset olvastál, ismersz (szerző, műcím)!

2 Tanulmányozd és értelmezd a magad számára a tájvers szemlélődöz kötött megközelítési szempontjait bemutató ábrát!

költői eszközök	idézet	értelmező megjegyzés
metonímia	....	....
szinesztézia	....	....
fokozás	....	....
ellentét	....	....
enjambement/ áthajlás	....	....

b) Egészítsd ki idézetekkel a gondolkodástérképet, majd adj címet a vers első és második részének!

c) Készíts rövid szöveges összefoglalót kb. 100-150 szó terjedelemben a vers szerkezetéről!

3 Olvasd el Lukács evangéliumának alábbi részletét, majd válaszolj a kérdésekre!

42 „Atyám, ha akarsz, kerüljön el ez a kehely! De ne az én akaratom teljesüljön, hanem a tied!

43 Megjelent neki az égből egy angyal, és megerősítette. Halálfélelem kerítette hatalmába, és még buzgóbban imádkozott.

44 Verejtéke mint megannyi vércsepp hullott a földre.” (Lk 22, 42–44)

Paul Gauguin: *Krisztus az Olajfák hegyén*, 1889 (b). Derkovits Gyula: *Utolsó vacsora*, 1922. Gauguin és Derkovits képén a festő a bibliai jelenet szereplőit teszi személyessé a saját vonásainak megörökítésével. Milyen hatást vált ki a szemlélemből a személyes és a biblikus összekapcsolása? Van-e különbség szerinted a személyesbe behelyezett krisztusi, illetve a biblikushoz kapcsolt személyes között? Miért jelenítette meg Derkovits minden szereplőben önmaga vonásait? Milyen hatása van ennek az énsokszorozásnak?

- Milyen szövegszerű érintkezések vannak a vers és az evangéliumi szöveg részlete között?
- A lírai én szerepének krisztusi áthallását milyen tartalmakkal gazdagíthatja az evangéliumi szöveghelyhez való kapcsolódás?
- Lukács evangélista tanúságtételének és a Dsida-versnek a kapcsolata milyen szerepet játszhat a vers lírai énjének további szerepsokszorozódásában?

Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című verse a második kötetének címadó darabja. Az astrófikus, rövid szöveg hétköznapi helyzetet megidéző keretében a föld az éggel, **profán a szakrálissal**, a **lírai én Jézussal lép párbeszédbe**. Az érintkezés alapja a vershelyzet által exponált **magány**. Az egyedüllétnek térbeli (vasútállomás) és időbeli (éjszaka, hat óra várakozás) keretei látszólag köznapi elemekből épülnek föl, de az **utazás** és az **éjszaka** toposza **metaforikus tartalommal** telíti a szöveget. A konkrétan meghatározott földrajzi hely, Kocsárd és a nagycsütörtöki élmény további jelentéseket kapcsol a vershez. Előbbi Erdély földrajzi-történelmi összefüggéshálózatához, a **kisebbségi lét** állapotához, utóbbi a **bibliikus-keresztény hagyományhoz** köti. A vers zárlatában az alvók felsorolásával az *Újszövetséget* idézi meg a szöveg, majd a „*Kövére csöppek indultak homlokokról*” sor mintha variációja lenne egy konkrét bibliai szöveghelynek Lukács evangéliumából: „*Verejtéke mint megannyi vércsepp hullott a földre*” (Lk 22, 44). A lírai én nemcsak **Jézussal azonosul** tehát, hanem **egyben krónikása, tanúságtéveje** is mindannak, ami történik és történni fog.

Dsida Jenő verse az egyik legérzékenyebb, legösszetettebb darabja a magyar istenes lírának.

A székelykocsárdi állomásépület és pályaudvar egy 1912-es képeslapon. Kocsárd a Kolozsvár–Brasó–Bukarest vasútvonal csomópontja, fontos átszállóhely. Az útvonalat figyelembe véve, milyen metaforikus jelentést tudsz kapcsolni a helyhez? Mit gondolsz, miért nevezi meg pontosan az átszállóhelyt a versben Dsida Jenő?

Előszó	5
I. rész – Az irodalomtörténet korszakai	7
Az irodalomtörténet korszakai, a korszakolás problémái (<i>Pethőné Nagy Csilla</i>)	8
1.1. Az antikvitás irodalma (<i>Pethőné Nagy Csilla</i>)	9
Az antikvitás általános jellemzői	10
Az ókori görög és római irodalom	10
Az ógörög és a latin kultúra korszakai, az antikvitás stílusjegyei	12
Az epigramma az antikvitásban és az irodalmi hagyományban	15
Az ógörög és a latin epigramma	15
Az epigramma a magyar irodalmi hagyományban	18
Janus Pannonius epigrammái	18
Sírfelirat, halotti varázsmondás	21
Tanító-bölcselő hagyomány	22
Romantikus hazafiság és történelembölcsélet	23
Romantikus individualizmus	25
Anakreón és anakreóni dalok a magyar irodalomban	27
Antik minta, termékeny hagyomány	27
A horatiusi óda és az „élj a mának” életbölcseisége	31
A latin Horatius és a magyar Horác	31
1.2. A középkor (<i>Szakács Emília</i>)	37
A középkor általános jellemzői	38
A középkor irodalmából	40
Himnuszoktészet	42
A himnuszoktészet hagyományai későbbi korok lírájában	50
Dante Alighieri és az <i>Isteni színjáték</i>	52
François Villon	56
1.3. A reneszánsz és a szonett (<i>Pethőné Nagy Csilla</i>)	59
A reneszánsz általános jellemzői	60
A reneszánsz és szellemi áramlatai	61
A reneszánsz önértelmezésének kritikája	66
A reneszánsz szonett két változata, művek beszélgetése	67
Petarca <i>Daloskönyve</i> és Shakespeare szonettgyűjteménye	67
Egy 21. századi szonett a 22. századból	70
A francia szimbolista költők és a szonettforma	72
Két programvers a világ és a költészet titkairól	72
Szemelvények a magyar szonettirodalomból	74
Egy bujkáló szonett	74
A megismerés lehetőségei és korlátai	75
Szociológiai körkép és ars poetica	76
(Majdnem) kortárs hagyománykövetés és megújulás	79

1.4. A barokk és az eposz műfaja (Pethőné Nagy Csilla)	81
A barokk általános jellemzői	82
A magyar barokk	84
A magyar romlás százada	84
A barokk műveltségesezmény Magyarországon	84
Az ellenreformáció	85
Zrínyi barokk eposza és a műfajhagyomány	86
Zrínyi jelentősége, önértelmezése	86
Hagyomány, korszerűség és műfaji hitelesség	88
Paradox tétel és kompozíció	88
Tasso megújító mintakövetése és hatása Zrínyire	89
Az eposz barokk világképe és üdvtörténeti szemlélete	90
A barokk világkép hatását mutató eposzi kellékek	96
A <i>Szigeti veszedelem</i> nyelvi megalkotottsága, stílusa	98
A <i>Szigeti veszedelem</i> fogadtatása, utóélete	99
Az antik hagyomány	100
A homéroszi eposzok	100
A homéroszi kérdés	102
Vergilius és a homéroszi minta	102
Az eposz műfajának tovább élése a magyar irodalomban	104
Vörösmarty Mihály: <i>Zalán futása</i>	104
A hőseposz két „fonákja”	106
1.5. Felvilágosodás: klasszicizmus és szentimentalizmus (Bálint Andrea)	111
A felvilágosodás kora	112
A felvilágosodás filozófiai háttere	113
Az egyházhoz való viszony, istenfelfogások	113
Klasszicizmus és szentimentalizmus	114
A modern értelemben vett polgári regény születése	116
A lehető legjobb világ	116
Az első magyar lélektani regény	126
Stílusirányzatok határán	132
Rokokó és klasszicizmus	132
Klasszicizmus és romantika	135
II. rész – Az irodalom műnemei, műfajai	139
Az irodalom műnemei, műfajai – bevezető (Pethőné Nagy Csilla)	140
2.1. Egy lírai műfaj alakulástörténete. Az elégia (Szakács Emília)	143
Az elégia alakulástörténetéből	144
Személyes és általános az elégiában	145
Elégikus versbeszéd és létösszegzés	149
Elégikus értékszerkezet	153
A szerelem elégiái	154
Elégia epigrammába zárva	158

2.2. Egy epikus műfaj alakulástörténete. A novella a 19. század második felének és a 20. század elejének magyar irodalmában <i>(Pethőné Nagy Csilla)</i>	163
A 19. század magyar novellairódméból	164
A novella fogalma és jellemzői	164
Romantikus mesenovella – Jókai Mór: <i>A tengerszem tündére</i>	166
Jókai és az anekdotikus hagyomány	170
Hangsúlyossá váló elbeszélésmód	173
Modern magyar novellaformák a 20. század első felében	179
A modern novella néhány fontosabb jellemzője	179
Naturalista prózavilág	180
Az emlékezés poétikája	186
Egy modern parabolanovella	190
Lélektani érdekelttség és beavatástörténet	195
Szatirikus elbeszélés, politikai pamflet	199
2.3. Az európai dráma (és színház) alakulástörténetéből <i>(Dr. Oroszlán Anikó)</i>	205
A dráma és a színház kapcsolatáról	206
A drámamodellek és a drámai műfajok	207
Az ókori görög dráma és színház	209
A görög dráma és színház kialakulása	209
Szophoklész tragédiái	211
A reneszánsz dráma: William Shakespeare	216
A reneszánsz színház és dráma előzményei és kialakulása	216
William Shakespeare tragédiái	218
A francia klasszicista dráma	224
A klasszicista dráma és Molière komédiái	224
A képmutatás és a vakbuzgóság komédiája: a <i>Tartuffe</i>	228
A későklasszicista és koraromantikus dráma: Goethe <i>Faustja</i>	233
A modern polgári dráma kialakulása a 19. század második felében	240
Henrik Ibsen és az analitikus dráma	241
Anton Pavlovics Csehov és a drámaiatlan dráma	245
Dráma és színház a 20. században: Bertolt Brecht, Samuel Beckett és Friedrich Dürrenmatt	251
Brecht és az epikus színház	253
Az abszurd dráma – Beckett: <i>Godot-ra várva</i>	257
A tudomány és a hatalom kapcsolata Dürrenmatt <i>A fizikusok</i> című drámájában	261
III. rész – Témák és kódok	265
Témák és kódok – bevezető <i>(Pethőné Nagy Csilla)</i>	266
3.1. A görög-római mitológia mint az európai művészetek egyik kódja <i>(Pethőné Nagy Csilla)</i>	267
Velünk élő mitológia – istenek, hősök, történetek	268
Hagyományteremtő mitikus hősök – Prométheusz, Héraklész és Sziszüphosz	269
A művészethez kapcsolódó további mitológiai helyek, alakok, lények	273

3.2. Teremtéstörténetek, világekorszakok, időszemléletek <i>(Pethőné Nagy Csilla)</i>	279
Teremtésmítoszok és a bibliai teremtéstörténet	280
A babiloni teremtéseposz	280
A világ és az ember teremtése a görög mitológiában	282
A finn teremtéstörténet	285
Az ősi magyar hitvilág világképéből	286
A bibliai teremtéstörténet, a világ és az ember teremtése	287
Időszemléletek, világekorszakok	292
Elképzelések az időről	292
A görög mitológia világekorszakai	292
A <i>Biblia</i> üdvtörténeti szemlélete	294
Időszemlélet a magyar költészet néhány alkotásában	296
Egy Vörösmarty-vers nyomában	298
3.3. Átváltozástörténetek <i>(Bálint Andrea)</i>	303
Az átváltozás mint toposz	304
Néhány átváltozástörténet az ókortól napjainkig	306
Az átváltozástörténetek gyűjteménye	306
Az elidegenedés metamorfózisa	309
A sírvirág motívuma	314
3.4. Évszakok és napszakok <i>(Bálint Andrea)</i>	319
Az időtoposzok	320
Évszakok és napszakok a magyar líra néhány alkotásában	322
Az alkonyi táj mint a szerelem díszlete	322
Az idő ciklikussága	324
Idő – táj – ember	327
3.5. A szerelmi líra <i>(Bálint Andrea)</i>	331
A szerelmi líra mint tematikus verscsoport	332
Néhány szerelmi költemény a reneszánsztól a modernitásig	335
Továbbélő és megújuló hagyomány	335
A kimondhatatlan kimondása	337
Az életet meghatározó szerelmi kudarc	341
Harc és menedék	345
Körkép a szerelemről	349
A szerelmi líra vége?	352
3.6. A magyar tájköltészet változataiból <i>(Pethőné Nagy Csilla)</i>	355
A tájköltemény mint tematikus verscsoport	356
A táj szemléelője	356
A táj mint a szemlélet (leírás) tárgya	358
Néhány tájvers a reneszánsztól a modernitásig	359
Az első magyar humanista tájvers	359
Vitézi költészet és tájszemlélet	361
Szülőföld, otthonosság- és szabadságélmény	362
Tájélmény és létfilozófia	366

Szemelvények a modernség tájköltészetéből	368
Hangulat és látomás	368
Tárgyiaság és tárgyiasítás	371
A táj és a személyiség pusztulástörténetei	373
A tájleírás néhány lehetséges szerepe a magyar szépprózában	375
A táj mint lélekrajz	375
A tudat kivetülése a tájba	377
A tájelemek metaforikus többletjelentései	378
A „rés” hatalma	378
3.7. Irodalmunk haza- és magyarságverseiből (Pethőné Nagy Csilla)	381
Két vers a török- és Habsburg-ellenes küzdelmek korából	382
A „vitézlő nép” dicsérete	382
A magyarság titkos himnusza	385
Eredet- és/vagy hagyományközösségi hazaszemlélet a 19. században	387
Erkölcsei alapozású nemesi nemzetszemlélet	388
Nemzeti énekeink hazafogalma	390
Kulturális modellváltás: a népi, a nemzeti és a költő	397
Magyarságversek a modernség különböző szakaszaiból	400
Az eltévedés és útvesztés verse	401
Személyes és közösségi önazonosság a történetiségben	404
A nyelvi-kulturális közösségi reprezentáció elégtelensége	407
A haza mint szövegtörmelékek hálózata	408
3.8. Az istenkeresés versei (Szakács Emília)	415
Istenkapcsolat régi és modern kori klasszikusaink verseiben	416
Istenkapcsolat és személyesség Balassi Bálint költészetében	416
Ady Endre istenes verseiről	420
Babits Mihály istenkapcsolata	423
Krónikás és tanúságtevő hang	426
József Attila istenes verseiből	430
„A vágy már nem elég”	433
Kegyelem és félelem	434
Istenes hagyomány a kortárs lírában	437
IV. rész – Nyelvi megalkotottság	441
Nyelvi megalkotottság – bevezető (Pethőné Nagy Csilla)	442
4.1. Az irodalom stíluseszközei (Pethőné Nagy Csilla)	443
A szóképek	444
Képi és fogalmi gondolkodás	444
Képhasználat az irodalomban	445
Metafora és metonímia típusú képek	446
Bonyolultabb költői képek	448
Alakzatok	454
Az ismétlés	454
A halmozás és fokozás alakzatai	456
Az ellentét, a kihagyás és a felcserélés alakzatai	456

Tartalomjegyzék

Költői képek és gondolatalakzatok prózai szövegben	458
A hangszimbolika	459
A névszói és az igei stílus	461
4.2. Poétikai alapismeretek a vershez és a verseléshez (Pethőné Nagy Csilla)	463
Mitől vers a vers?	464
A vers írásképe és a forma kötöttsége	464
Szövegforma és műfaj	466
Verselési formák	468
Az időmértékes verselés	468
Az időmértékes vers nevezetes sorfajtái és strófaszerkezetei	470
Az ütemhangsúlyos verselés	474
A szimultán vagy bimetrikus verselés	476
A rím	477
A rím fajtái	477
Verssorok, versformák, strófaszerkezetek	478
Két táncforma	480

Kiadja a Mozaik Kiadó • 6701 Szeged, Pf. 301, Telefon: (62) 470-101

E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu • Felelős kiadó: Török Zoltán

Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Aggod István

2023. november • Raktári szám: MS-3341U